

EOC
EUROASIAN
ONLINE
CONFERENCES

ENGLAND CONFERENCE

**INTERNATIONAL CONFERENCE ON
MULTIDISCIPLINARY STUDIES AND
EDUCATION**

INTERNATIONAL CONFERENCE ON MULTIDISCIPLINARY STUDIES AND EDUCATION: a collection scientific works of the International scientific conference – London, England, 2026. Issue 4

Languages of publication: Uzbek, English, Russian, German, Italian, Spanish

The collection consists of scientific research of scientists, graduate students and students who took part in the International Scientific online conference «**INTERNATIONAL CONFERENCE ON MULTIDISCIPLINARY STUDIES AND EDUCATION**». Which took place in London, 2026.

Conference proceedings are recommended for scientists and teachers in higher education establishments. They can be used in education, including the process of post - graduate teaching, preparation for obtain bachelors' and masters' degrees. The review of all articles was accomplished by experts, materials are according to authors copyright. The authors are responsible for content, researches results and erro

AMERIKA MA'RIFATPARVARLIK ADABIYOTI: G'OYALAR, MUALLIFLAR VA INTELLEKTUAL MEROS

Rustamova Sevinch Mirzohid qizi

ADCHTI talabasi

Ilmiy rahbar : Egamberdiyeva Iroda Abduraximovna

ADCHTI dotsenti

ANNOTATSIYA

Amerika ma'rifatparvarlik adabiyoti XVII–XVIII asrlarda AQShning intellektual va madaniy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Ushbu davr adabiyoti Yevropa ma'rifatparvarlik falsafasi ta'sirida shakllangan bo'lib, unda aql, erkinlik, individualizm va taraqqiyot g'oyalari markaziy o'rin egallaydi. Mazkur maqolada Amerika ma'rifatparvarlik adabiyotining shakllanish omillari, asosiy xususiyatlari, yetakchi mualliflari hamda uning jamiyat va siyosiy tizimga ko'rsatgan ta'siri ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu adabiyotning zamonaviy davrdagi ahamiyati va merosi ham yoritiladi.

Kalit so'zlar: ma'rifatparvarlik, Amerika adabiyoti, aql, erkinlik, individualizm, demokratiya, tabiiy huquqlar, Benjamin Franklin, Thomas Paine, Thomas Jefferson

АННОТАЦИЯ

Американская просветительская литература XVII–XVIII веков занимает важное место в интеллектуальном и культурном развитии США. Литература данного периода сформировалась под влиянием европейской философии Просвещения, в которой центральное место занимают идеи разума, свободы, индивидуализма и прогресса. В данной статье проводится научный анализ факторов формирования американской просветительской литературы, её основных особенностей, ведущих представителей, а также её влияния на общество и политическую систему. Кроме того, рассматривается значение и наследие этой литературы в современную эпоху.

Ключевые слова: просвещение, американская литература, разум, свобода, индивидуализм, демократия, естественные права, Бенджамин Франклин, Томас Пейн, Томас Джефферсон.

ABSTRACT

American Enlightenment literature of the 17th–18th centuries plays significant role in the intellectual and cultural development of the United States. The literature of this period was shaped under the influence of European Enlightenment philosophy, where the ideas of reason, liberty, individualism, and progress occupy a central place. This article provides a scientific analysis of the factors contributing to the formation of American Enlightenment literature, its

main characteristics, leading authors, and its impact on society and the political system. Additionally, the study highlights the significance and legacy of this literature in the modern era.

Keywords: Enlightenment, American literature, reason, liberty, individualism, democracy, natural rights, Benjamin Franklin, Thomas Paine, Thomas Jefferson.

KIRISH

Ma'rifatparvarlik (Enlightenment) XVII–XVIII asrlarda Yevropa va Amerikada keng tarqalgan falsafiy va madaniy harakat bo'lib, u inson aqli, ilm-fan va taraqqiyotga bo'lgan ishonchni targ'ib etgan. Ushbu harakat insoniyat tarixida yangi bosqichni boshlab berdi, chunki u an'anaviy diniy va siyosiy qarashlarga tanqidiy yondashuvni shakllantirdi.

Amerika ma'rifatparvarlik adabiyoti aynan shu g'oyalar asosida rivojlandi. Yevropa faylasuflari – Jon Lok, Volter va Monteskye kabi mutafakkirlarning qarashlari Amerika koloniyalarida keng yoyildi. Biroq Amerika sharoitida bu g'oyalar o'ziga xos tus oldi. Bu yerda adabiyot faqat estetik vosita emas, balki siyosiy va ijtimoiy o'zgarishlar uchun qurol vazifasini bajardi. Ayniqsa, Amerika inqilobi davrida adabiyot muhim rol o'ynadi. Yozuvchilar o'z asarlari orqali mustaqillik, erkinlik va tenglik g'oyalarini targ'ib qildilar. Shu sababli Amerika ma'rifatparvarlik adabiyoti milliy ong va davlat shakllanishida muhim ahamiyat kasb etdi.

Tarixiy asoslar

Amerika ma'rifatparvarlik adabiyoti mustamlakachilik kengayishi va Britaniya hukmronligidan norozilik kuchaygan sharoitda yuzaga keldi. Amerika koloniyalari Yevropa intellektual an'analari ta'sirida bo'lgan bo'lsa-da, ular asta-sekin o'ziga xos mustaqil qarashlarni ham shakllantira boshladilar.

Ma'rifatparvarlikning asosiy g'oyalari – aql, tabiiy huquqlar va erkinlik – Amerika siyosiy nutqining markaziga aylandi. Kolonistlar monarxiya hokimiyatini shubha ostiga olib, o'z-o'zini boshqarish g'oyasini ilgari sura boshladilar. Adabiyot bu fikrlarni ifoda etishning muhim vositasiga aylandi va natijada siyosiy esse, pamflet va falsafiy asarlar keng rivojlandi.

Amerika inqilobi (1775–1783) ma'rifatparvarlik g'oyalarini yanada mustahkamladi. Yozuvchilar va mutafakkirlar o'z asarlari orqali birlikni kuchaytirish va Britaniya hukmronligiga qarshi kurashni qo'llab-quvvatlashga xizmat qildilar. Shu sababli bu davr adabiyoti siyosiy faollik bilan uzviy bog'liq bo'ldi.

Amerika ma'rifatparvarlik adabiyotining asosiy xususiyatlari

Amerika ma'rifatparvarlik adabiyoti bir qator muhim xususiyatlarga ega:

- Aql va ratsionallikka urg‘u berish

Yozuvchilar inson aqli haqiqat va taraqqiyotga eltadi deb hisobladilar. Ular xurofot va ko‘r-ko‘rona e‘tiqodni rad etib, mantiqiy fikrlashni targ‘ib qildilar.

- Individualizm

Shaxsning erkin fikrlashi va mustaqil qaror qabul qilish huquqi ma‘rifatparvarlikning markaziy g‘oyalardan biri bo‘ldi. Bu konsepsiya adabiyot va siyosiy falsafaga kuchli ta‘sir ko‘rsatdi.

- Erkinlik va demokratiyaga e‘tibor

Amerika ma‘rifatparvarlik adabiyoti erkinlik va tenglik g‘oyalari faol qo‘llab-quvvatladi. Yozuvchilar mustaqillik va demokratik boshqaruv tarafdori bo‘ldilar.

- Didaktik maqsad

Ko‘plab asarlar o‘quvchini o‘qitish, ma‘naviy va ijtimoiy jihatdan rivojlantirishga qaratilgan edi. Adabiyot ma‘rifat va taraqqiyot vositasi sifatida qaraldi.

- Siyosiy faollik

Bu davr adabiyoti faqat badiiy emas, balki siyosiy jarayonlarda faol ishtirok etgan matnlar bilan ajralib turadi.

Asosiy mualliflar va ularning hissasi

Benjamin Franklin

Benjamin Franklin Amerika ma‘rifatparvarligining eng muhim vakillaridan biri hisoblanadi. Uning asarlarida amaliy fikrlash, aql va o‘zini rivojlantirish g‘oyalari aks etadi.

Uning avtobiografiyasi ma‘rifatparvarlik tafakkurining yorqin namunasi bo‘lib, unda mehnatsevarlik, intizom va ratsional rejalashtirish muhim o‘rin tutadi. Franklin ta‘lim va o‘z ustida ishlashning ahamiyatiga katta e‘tibor bergan.

Thomas Paine

Thomas Paine siyosiy yozuvchi bo‘lib, uning asarlari Amerika inqilobida muhim rol o‘ynagan. Uning “Common Sense” pamfleti Britaniyadan mustaqillik g‘oyasini ilgari surib, ko‘plab kolonistlarni ilhomlantirgan.

Uning yozish uslubi sodda va tushunarli bo‘lib, murakkab siyosiy g‘oyalarni keng ommaga yetkazishga xizmat qilgan.

Thomas Jefferson

Thomas Jefferson Mustaqillik deklaratsiyasi muallifi sifatida ma‘rifatparvarlik g‘oyalari asosiy targ‘ibotchilaridan biridir. Uning asarlarida hayot, erkinlik va baxtga intilish kabi tabiiy huquqlar alohida ta‘kidlangan.

U hukumat xalq roziligiga asoslanishi kerak deb hisoblagan, bu esa ma‘rifatparvarlikning muhim tamoyillaridan biridir.

Jonathan Edwards

Jonathan Edwards ko'proq diniy yozuvchi sifatida tanilgan bo'lsa-da, uning asarlarida ma'rifatparvarlik ta'siri ham seziladi. U aql va e'tiqod o'rtasidagi muvozanatni saqlashga harakat qilgan.

Amerika ma'rifatparvarlik adabiyotidagi asosiy mavzular

- Erkinlik va mustaqillik

Britaniya hukmronligidan ozod bo'lish g'oyasi ko'plab asarlarda asosiy mavzu sifatida yoritilgan.

- Inson tabiati va aql

Yozuvchilar inson aql orqali rivojlanishi mumkin deb hisoblaganlar. Bu optimistik qarash adabiyotda keng aks etgan.

- Ta'lim va taraqqiyot

Ta'lim jamiyat rivojining asosiy omili sifatida ko'rilgan va yozuvchilar bilimni targ'ib qilganlar.

- Hokimiyatni tanqid qilish

Monarxiya va an'anaviy institutlar tanqid ostiga olingan.

Yevropa ma'rifatparvarligining ta'siri- Amerika ma'rifatparvarlik adabiyoti Yevropa mutafakkirlari ta'sirida rivojlandi. Jon Lokning tabiiy huquqlar haqidagi qarashlari Amerika yozuvchilariga katta ta'sir ko'rsatdi.

Shuningdek, Monteskye ilgari surgan hokimiyatlar bo'linishi nazariyasi Amerika siyosiy tizimining shakllanishiga asos bo'ldi. Bu g'oyalar Amerika sharoitiga moslashtirilib, o'ziga xos tizim yaratildi.

Adabiy shakllar va janrlar- Amerika ma'rifatparvarlik adabiyoti turli janrlarni o'z ichiga oladi:

- Siyosiy esse va pamfletlar
- Avtobiografiyalar
- Falsafiy asarlar
- Nutqlar va rasmiy hujjatlar

Bu shakllar keng auditoriyaga aniq va tushunarli tarzda fikr yetkazish imkonini bergan.

Jamiyatga ta'siri- Amerika ma'rifatparvarlik adabiyoti AQShning rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatdi. U demokratiya, erkinlik va tenglik kabi asosiy tamoyillarning shakllanishiga yordam berdi. Bu davr g'oyalari Mustaqillik deklaratsiyasi va Konstitutsiya kabi muhim hujjatlarda o'z aksini topgan.

Tanqid va cheklovlar- Shunga qaramay, bu davr adabiyoti ayrim kamchiliklarga ega edi. Tenglik va erkinlik g'oyalari hamma qatlamlarga bir xil tatbiq etilmagan. Masalan, qullik va ayollar huquqlari masalalari yetarlicha yoritilmagan. Bundan tashqari, aqlga ortiqcha urg'u berilishi ba'zan hissiyot va madaniy xilma-xillikni e'tibordan chetda qoldirgan.

XULOSA

Amerika ma'rifatparvarlik adabiyoti AQShning intellektual va madaniy tarixida muhim bosqich hisoblanadi. U Yevropa falsafiy g'oyalarini Amerika tajribasi bilan uyg'unlashtirib, aql, erkinlik va taraqqiyotga asoslangan adabiy meros yaratdi.

Bu adabiyot mualliflarining hissasi va asosiy mavzular orqali milliy ong va davlat tizimining shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatdi. Uning ahamiyati bugungi kunda ham saqlanib qolgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Baym, N. (2013). The Norton Anthology of American Literature
2. Franklin, B. (1791). Autobiography
3. Paine, T. (1776). Common Sense
4. Jefferson, T. (1776). Declaration of Independence
5. Locke, J. (1689). Two Treatises of Government
6. Montesquieu, C. (1748). The Spirit of Laws

